

ТМ	Г. XXXIII	Бр. 4	Стр. 1379-1389	Ниш	октобар - децембар	2009.
----	-----------	-------	----------------	-----	--------------------	-------

UDK 371.261:373.5.064

Прегледни научни рад

Примљено: 19.9.2009.

Александар Гаџић
Факултет спорта и физичког васпитања
Ниш
Александар Милојевић
Факултет спорта и физичког васпитања
Ниш

ШКОЛСКИ УСПЕХ И СТАТУС АДОЛЕСЦЕНАТА У РАЗРЕДУ

Резиме

Резултати бројних истраживања у иностранству и код нас показују да је школски успех позитивно повезан са социјалним статусом ученика средње школе. Ово истраживање представља покушај да се испита постојање повезаности између школског успеха и статуса ученика средње школе у разреду. Испитаници (N=277) су тестирани упитником који садржи параметре за процену школског успеха и тест за процену социометријског статуса у разреду. Упоредени су резултати ученика са резултатима ученица. Пирсоновом линеарном корелацијом проверен је ниво корелација за све варијабле. Посебно су утврђене вредности коефицијената Пирсонове линеарне корелације између испитиваних простора за ученике и за ученице. Резултати указују да постоји повезаност између школског успеха и социометријског статуса на узорку свих испитаника, али имплицирају постојање разлика у резултатима за подзорак ученика (N=98), и ученица (N=179).

Кључне речи: школски успех, социометријски статус, адолесценти, социјализација, развој

Увод

Истраживачима из области социологије и социјалне психологије је познато да вршњачки односи имају важну улогу у развоју детета. Сваки појединац има свој социјални простор, односно број особа с ко-

јима контактира на сопствену иницијативу. Психолози су одувек придавали значајну пажњу односима у групи и истицали су да социјално прилагођена деца имају повољније услове за формирање личности и задовољење својих социјалних потреба (Смиљанић, 1999).

Породица представља најранији извор социјалних контаката за дете. Растом и развојем детета, мењају се и околности социјалне интеракције што је најизраженије у школском контексту. После детињства, деца интензивније успостављају социјалне контакте изван породице, пре свега у школском окружењу, где јача утицај вршњака на њихово понашање, социјални, морални и емоционални развој (Watkins & Wagner, 2000). Адолесценција је бурно раздобље живота појединца у ком долази до бројних физичких, емоционалних, когнитивних и социјалних промена (Stattin & Magnusson, 1990; Бачанац, Лазаревић, и Милојевић, 2001; Ćurčić, 2004).

Вршњаци повећавају свој међусобни утицај током адолесценције и ефекти тог утицаја најчешће зависе од ставова, одобравања и прихватања од стране вршњака што утиче на самоуважавање, школски успех, на морални развој и социјално понашање.

Значај социометријског статуса ученика у вршњачкој групи потврђен је у бројним страним истраживањима која су показала да ученици слабијег социометријског статуса, односно вршњачке прихваћености, имају слабији школски успех (Wigfield, Eccles, & Rodriguez, 1998; Wentzel, 2003; Zettergren, 2003), нижи проценат дипломирања (Risi, Gerhardstein & Kistner, 2003) и већи ризик од прекида школовања (Hymel, Comfort, Schonert-Reichl & McDougall, 1996; Jimerson, Egeland, Sroufe, & Carlson, 2000).

И у нашој литератури постоје истраживања социометријског статуса где се показало да ученици бољег социометријског статуса имају бољи школски успех (Лазих, 1967; Ђорђевић 1976; Крњајић, 1981), међутим, од тада је прошло више деценија, а у међувремену се доста тога променило у систему друштвених вредности па тако и школе као основне васпитнообразовне установе. Последњих година код нас су ретка истраживања која се баве датом проблематиком, осим у форми прегледних чланака (Спасеновић, 2003).

Социјална адаптација се утврђује различитим социометријским поступцима, а један од тих поступака – социометријски тест – примењен је и у овом истраживању као средство за проучавање школских група.

Када се говори о школском успеху, и поред чињенице да је валаност школског оцењивања предмет расправа у стручним круговима, он представља основни и најзначајнији показатељ образовних постигнућа ученика. Успех изражен школским оценама још увек је једини валидни показатељ усвојених знања, перцепције сопствене личности ученика, фактор даље образовне промоције, социјалног понашања и целокупног развоја детета (Ђерманов, 2008).

Школски успех зависи од више чинилаца једног сложеност система различитих узајамних утицаја личности ученика и специфичности услова под којима се тај успех остварује.

Општи школски успех на крају основне школе и сведочанство о завршеној основној школи је први документ у животу ученика који га формално идентификује као више или мање успешну особу. Тај документ, на неки начин представља оцену спремности за даље школовање и често одређује оквире у којима ученик може доносити одлуке о свом даљем школовању (Хавелка, 2000).

Овим истраживањем покушало се доћи до новијих сазнања о релацијама између социометријског статуса ученика адолесцентског узраста и школског успеха.

Предмет овог истраживања представља утврђивање релација између социометријског статуса ученика у разреду и школског успеха.

Проблем овог рада представља проналажење одговора на питање: да ли постоје статистички значајне релације између социометријског статуса ученика у разреду и школског успеха?

На основу дефинисаног предмета и проблема, основни циљ овог рада је да се дође до сазнања о релацијама између школског успеха и статуса ученика у разреду.

Хипотезе у овом истраживању дефинисане су на основу предмета и проблема истраживања:

X1 – очекујемо статистички значајну повезаност између простора школског успеха и статуса ученика адолесцентског узраста у разреду.

X2 – очекујемо исту значајност повезаности између школског успеха и статуса у разреду код испитаника мушког и код испитаника женског пола .

Метод

Проблем истраживања релација школског успеха и социјалног статуса ученика у разреду, захтева примену дијалектичке методе и статистичке обраде података. Дијалектичка метода је примењена у сва три облика: историјском, каузалном и дескриптивном, што значи да су истражена досадашња достигнућа на пољу проучавања овог проблема код нас и у свету, затим је утврђен однос између појединих појава у истраживању и, коначно, извршена је детаљна дескрипција целокупног проблема истраживања.

Истраживање помоћу поменуте методе има трансверзални карактер.

Узорак испитаника у овом истраживању чинило је 277 ученика и ученица друге и треће године школовања Гимназије у Краљеву, просечног узраста 17,31 година ($SD = .62$). Полна структура је изгледала следеће: 98 су дечаци и 179 су девојчице.

Пре него што је извршено анкетирање директор школе је упознат са истраживањем и прибављена је његова сагласност за спровођење анкете, и на том састанку договорени су термини када је анкетирање најбоље обавити. Том приликом је договорена и сарадња са двојицом професора физичког васпитања који су касније помогли аутору рада у спровођењу анкете. Анкетирање ученика Гимназије у Краљеву обављено је на крају школске године, када су завршне оцене већ биле закључене, тако да није било ометања наставног процеса.

С обзиром да су мерења у овом истраживању спроведена помоћу упитника, који су унапред припремљени, сви испитаници су добили усмена упутства пре испуњавања истог. Испитаници су свесно и добровољно испунили упитнике.

Сви ученици су упознати са чињеницом да ће подаци добијени анкетирањем бити строго поверљиви, чувани и коришћени искључиво у научне сврхе.

Узорак мерних инструмената

У овом истраживању коришћени су мерни инструменти за процену социометријског статуса у разреду и мерни инструменти за процену школског успеха. Основни и најзначајнији показатељ образовних постигнућа ученика су школске оцене. У оквиру овог истраживања, за индикаторе школског успеха одабрана су три параметра. Као главна мера за процену школског успеха послужила је варијабла општи успех на крају протекле школске године, затим две помоћне варијабле - оцена из математике на крају прошле школске године и општи успех на полугодишту текуће школске године.

Испитиване варијабле школског успеха су: 1. општи школски успех (ОШУ); 2. оцена из математике (ОММ) и 3. општи школски успех на полугодишту (ОШУП).

За процену статуса ученика у разреду примењена је социометријска метода номинација. Избор је вршен на основу два критеријума: емоционалног и функционалног. Број номинација је ограничен на три. Испитаницима је предочено да бирају ученике само унутар својих одељења, јер је било потребно да се утврди социјална прихваћеност појединаца унутар њихових одељенских колектива. С обзиром да се у овом тесту користила техника именовања уз ограничен број позитивних и негативних бирања, задатак ученика је био:

– да наведу по три ученика из разреда са којима би желели да седе у клупи (*емоционални критеријум*) и да наведу по три ученика из разреда са којима не би желели да седе у клупи;

– да наведу по три ученика из разреда са којима би желели да учествују у школском пројекту (*функционални критеријум*), односно са којима не би желели да учествују у школском пројекту.

За сваког испитаника формиран је резултат за сваки од критеријума. Број бирања је прикупљен за све чланове у групи и служио је као основа за одређивање социометријског статуса. Укупан број позитивних и негативних именовања је коришћен за извођење социометријских индекса прихватања, одбијања и индекса социометријског статуса.

Индекс прихватања израчунаван је тако што се сума добијених позитивних гласова дели са бројем ученика у разреду умањеним за један (ученик не може да гласа за себе) и помноженим са два (два критеријума избора).

$$\text{ИПР} = \sum \text{поз. бирања} / 2(N-1)$$

Индекс одбацивања израчунаван је тако што се сума добијених негативних гласова дели са бројем ученика у разреду умањеним за један (ученик не може гласати за себе) и помноженим са два (два критеријума избора).

$$\text{ИОД} = \sum \text{нег. бирања} / 2(N-1)$$

Индекс социјалног статуса израчунат је тако што је од суме позитивних гласова одузета сума негативних гласова и подељена са бројем ученика у разреду умањеним за један и помноженим са два.

$$\text{ИСС} = \sum \text{поз. бирања} - \sum \text{нег. бирања} / 2(N-1)$$

Индекс прихватања и индекс одбацивања крећу се, теоријски, у интервалу од 0 до 1, док се индекс социјалног статуса креће у интервалу од -1 до +1 (Proctor & Loomis, 1957; преузето од Крњајић, 1981).

Поменути индекси представљају варијабле за процену социометријског статуса у групи: 1. индекс прихватања (ИПР), 2. индекс одбацивања (ИОД) и 3. индекс социометријског статуса (ИСС).

Методe обраде података

Резултати мерења добијени дескриптивном статистиком су статистички обрађени и израчунати су основни централни и дисперзиони параметри.

Обзиром да су проверене разлике добијених резултата ученика и ученица, примењен је и *t*-тест за велике независне узорке.

У циљу потпунијег увида у релације између испитиваних подручја, као и поређења резултата ученика и ученица, урађена је и Пирсонова линеарна корелација између варијабли које процењују школски успех и социометријски статус ученика и ученица.

Резултати

Основни статистички параметри мерних инструмената за процену социометријског статуса и за процену школског успеха и зна-

чајност разлика аритметичких средина. Просечне вредности социометријских индекса за цео узорак испитаника креће се од -.00 до .13, док се просечне вредности варијабли за процену школског успеха крећу од 3.03 до 3.88.

Анализирајући резултате из табеле 1. на основу вредности стандардне девијације, евидентна је највећа хомогеност резултата индекса прихватања (ИПР), а слично је и код преостале две социометријске варијабле (ИОД и ИСС). Слабија хомогеност резултата уочљива је код варијабли за процену школског успеха.

Добијени резултати показују да су просечне вредности варијабли које процењују школски успех сличне за обе групе испитаника. То потврђују и резултати *t*-теста који показују да не постоји статистички значајна разлика између просечних вредности варијабли школског успеха ученика и ученица. Са друге стране, резултати *t*-теста за варијабле које процењују социометријски статус, показују да постоје статистички значајне разлике просечних вредности индекса прихватања (ИПР) и индекса одбијања (ИОД) у корист групе ученика. То нам говори да су ученици имали више позитивних али и негативних номинација, што се на крају одразило на вредност индекса социометријског статуса који код ученика износи -.00. Просечна вредност индекса социометријског статуса ученица је нешто већа него код ученика и износи .01, али није статистички значајно већа од просечне вредности ученика што потврђују и резултати *t*-теста.

Табела 1. Основни статистички параметри (*M* и *SD*) мерних инструмената за процену социометријског статуса и школског успеха и значајност разлика аритметичких средина ученика и ученица

Варијабла	Mean	Mean	t	df	p	Valid N	Valid N	Std.Dev.	Std.Dev.
	уче-ници	уче-нице				уче-ници	уче-нице	уче-ници	уче-нице
ИПР	.12	.10	2.13*	275	.034	98	179	.09	.06
ИОД	.13	.09	2.54*	275	.012	98	179	.13	.10
ИСС	-.00	.01	-.86	275	.390	98	179	.17	.13
ОШУ	3.72	3.88	-1.20	275	.231	98	179	1.02	1.00
ОШУП	3.53	3.70	-1.36	275	.176	98	179	1.03	1.00
ОММ	3.03	3.15	-.76	275	.448	98	179	1.10	1.25

* Статистички значајна разлика на нивоу значајности 0.05

Добијени резултати на овом нивоу статистичке обраде потврђују налазе ранијих истраживања о непостојању значајних разлика у социометријском статусу између ученика и ученица (Overton, 2005; Shanti, Shakuntla and Chandra, 2005)

Пирсонова линеарна корелација. Као следећи корак у анализи података утврђени су коефицијенти Пирсонове линеарне корелације између простора школског успеха и простора социометријског статуса свих ученика.

Табела 2. Коефицијенти линеарне корелације варијабли за процену школског успеха и варијабли за процену социометријског статуса свих ученика

Варијабла	ИПР	ИОД	ИСС
ОШУ	,38(**)	,00	,19(**)
ОШУП	,41(**)	-,03	,23(**)
ОММ	,41(**)	-,01	,21(**)

****** корелација је значајна на нивоу 0.01

Анализом корелација из табеле 2. уочава се да постоје значајне корелације варијабли за процену школског успеха са индексом прихватања и корелације нешто нижег значаја између школског успеха и социометријског статуса, на нивоу значајности .01. Такође, приметно је да индекс одбијања нема корелације са општим школским успехом, али има негативне корелације са општим успехом на полугодишту и оценом из математике, што указује на чињеницу да слабије прихваћени ученици имају лошији школски успех. Посебно су утврђене корелације варијабли за процену школског успеха и социометријског статуса за ученике и ученице.

Табела 3. Коефицијенти линеарне корелације варијабли за процену школског успеха и варијабли за процену социометријског статуса ученика

Варијабла	ИПР	ИОД	ИСС
ОШУ	,39(**)	,18	,07
ОШУП	,45(**)	,10	,16
ОММ	,47(**)	,10	,17

****** корелација је значајна на нивоу 0.01

Увидом у резултате из табеле 3, може се закључити да код ученика постоје значајне корелације између варијабли за процену школског успеха и варијабле индекс прихватања (ИПР), на нивоу значајности .01, што није случај и за варијаблу индекс социометријског статуса где не постоји повезаност.

Добијене вредности указује на то да код ученика школски успех јесте повезан са бољом прихваћености ученика у разреду, али не и са већим социјалним статусом у разреду.

Табела 4. Коефицијенти линеарне корелације варијабли за процену школског успеха и варијабли за процену социометријског статуса ученица

Варијабла	ИПР	ИОД	ИСС
ОШУ	,40(**)	-,10	,27(**)
ОШУП	,42(**)	-,10	,28(**)
ОММ	,40(**)	-,06	,24(**)

** корелација је значајна на нивоу 0.01

Из табеле 4. уочава се да код ученица постоје значајне корелације свих варијабли за процену школског успеха са варијаблом индексом прихватања (ИПР) на нивоу .01.

Истовремено, варијабле које процењују школски успех имају нешто ниже корелације са индексом социометријског статуса (од 0,24 до 0,28) за ученице, што указује на чињеницу да ученице имају значајнију повезаност варијабли школског успеха и социометријског статуса (од 0,39 до 0,47) него ученици.

Дискусија

Истраживања повезаности социометријског статуса са школским успехом ученика која су спроведена у иностранству, конзистентно показују да постоји значајна повезаност између та два простора (Ladd, Birch & Buhs, 1999; Fantuzzo, Sekino & Cohen, 2004). У нашој истраживачкој литератури приметан је одређен застој у изучавању поменуте проблематике. У циљу провере постојања или непостојања повезаности између социометријског статуса ученика адолесцентског узраста и школског успеха, урађено је испитивање те повезаности применом одговарајућих статистичких метода.

У дескриптивној анализи обављене су процене параметара централне тенденције за све индикаторе варијабли у истраживању. Компаративна анализа просечних резултата ученика ученика и ученица показала је незнатне разлике, али *t*-тестом утврђено је да постоје статистички значајне разлике просечних вредности индекса прихватања (ИПР, $t = 2.13^*$) и индекса одбијања (ИОД $t = 2.54^*$) у корист групе ученика. Те добијене вредности имале су за крајњи ефекат неутралну вредност (-.00) индекса социометријског статуса као главног показатеља положаја које појединац заузима у разреду, а који се не разликује значајно између ученика и ученица, што нас упућује да одбацимо другу постављену хипотезу.

Резултати коефицијената Пирсонове корелације за цео узорак, показали су да постоје значајне корелације варијабли за процену школског успеха са индексом прихватања (од .38 до .41., $p=.01$) и не-

што ниже корелације између школског успеха и социометријског статуса (од .19 до .23, $p=.01$) што потврђује резултате ранијих истраживања наших и страних аутора (Лазих, 1967; Ђорђевић 1976; Крњажих, 1981; Ladd, Birch & Buhs, 1999; Fantuzzo, Sekino & Cohen, 2004).

На подзорку ученика, резултати су били доста другачији, где су ученици имали значајну повезаност између варијабли за процену школског успеха и варијабле индекс прихватања (од .39 до .47, $p=.01$), али таква повезаност није потврђена и за главну варијаблу процене социометријског статуса ИСС. То показује да прихваћенији ученици имају бољи школски успех, али не обавезно и већи социометријски статус у разреду за испитивани узорак.

Добијени резултати на подзорку ученица, показују да постоји значајна повезаност између варијабли које процењују прихваћеност ученица у разреду и школски успех (од .40 до .42, $p=.01$), и нешто нижу повезаност између социометријског статуса и школског успеха (од .24 до .28, $p=.01$). Приметно је да постоје разлике у добијеним вредностима коефицијената корелације испитиваних подручја између ученика и ученица, где су ученици имали веће коефицијенте повезаности између прихваћености у разреду и школског успеха, али истовремено и незнатне коефицијенте корелације са социометријским статусом. Коефицијенти корелације код ученица имају конзистентније вредности са укупним узорком овог истраживања, и значајно веће вредности корелација индекса социометријског статуса, као главне мере за процену социометријског статуса у разреду, од својих вршњака ученика.

Закључак

У овом раду испитиване су релације социометријског статуса ученика адолесцентског узраста и школског успеха. Добијени резултати на целокупном узорку показују да постоји статистички значајна повезаност између прихваћености ученика у разреду и свих варијабли које процењују школски успех, као и нешто нижа повезаност између социометријског статуса ученика у разреду и укупног школског успеха, што потврђује прву хипотезу постављену на почетку истраживања. Када се ради о простору социометријског статуса, потребно је указати на постојање одређених разлика између резултата за субзорак ученика и ученица што представља занимљиво подручје за додатна истраживања која би прецизније одредила природу и улоге ове различитости. Такође, у подзорку ученика занимљиво је да постоји значајна повезаност између мера које процењују школски успех и прихваћеност у разреду, уз истовремено одсуство статистички значајне повезаности укупног школског успеха са социометријским статусом. С обзиром да се линеарном корелацијом не може утврдити смер и природа корелативних односа, у будућим истражи-

вањима би било потребно применити додатне статистичке методе како би се имао потпунији увид у дату проблематику.

На крају, неопходно је нагласити да добијени резултати јасно указују на потребу даљих истраживања, посебно када се ради о полним разликама у испитиваним подручјима.

Литература

- Baćanac, Lj., Lazarević, Lj., Milojević, A. (2001). The correlation of athletics simple and complex relation time with classic IQ tests. *10th World Congress of Sport Psychology*, Skiathos, Hellas, Book 4, Pp.108-110.
- Ćurčić, V. (2004). *Traganje za smislom: Izazovi i rizici adolescencije*. Beograd, IP Žarko Albulj.
- Ђерманов, Ј. (2008). *Интерперсонални односи у васпитнообразовном процесу и постигнућа ученика* (необјављена докторска дисертација), Нови Сад: Филозофски факултет.
- Ђорђевић, Д. (1976). Психолошке особине прихваћене и неприхваћене деце од стране ученика у разреду. *Психолошка истраживања* Стр. 179-186.
- Fantuzzo, J., Sekino, Y., & Cohen, H. (2004). An examination of the contributions of interactive peer play to salient classroom competencies for urban head start children. *Psychology in Schools*, 41(3), 323-336.
- Хавелка, Н. (2000). *Наставник и ученик у образовном процесу*, Београд: ЗУИНС.
- Hymel, S., Comfort, C., Schonert-Reichl, K., & McDougall, P. (1996). Academic failure and school dropout: The influence of peers. In J. Juvonen & K.R. Wentzel (Eds.), *Social motivation: Understanding children's school adjustment* (pp. 313-345). Cambridge: Cambridge University Press.
- Jimerson, S., Egeland, B., Sroufe, A., & Carlson, B. (2000). A prospective longitudinal study of high school dropouts examining multiple predictors across development. *Journal of School Psychology*, 38, 525-549.
- Крњајић, С. (1981). *Социометријски статус ученика*. Београд: Институт за педагошка истраживања. Просвета.
- Ladd, G.W., Birch, S. H., & Buhs, E.S. (1999). Children's social and scholastic lives in the kindergarten: Related spheres of influence? *Child Development*, 70(6), 1373-1400.
- Лазих, Б. (1967). Школски успјех ученика у односу на њихов положај у структури разредног колектива. *Педагогија*, Бр. 1, Стр.46-52.
- Overton, C.C (2005). *The relationships between multi-dimensional sociometric status and selected performance variables for counselors in training from 1991-2004*. ETD (Electronic Theses or Dissertation) University of North Texas.
- Proctor, C.H. & Loomis, C.P. (1957). *Research methods in social relations*. New York: Dryden Press.
- Risi, S., Gerhardstein, R., & Kistner, J. (2003). Children's classroom peer relationships and subsequent educational outcomes. *Journal of Clinical and Adolescent Psychology*, 32, 351-361.
- Shanti, B., Shakuntla, P. and Chandra, K.S. (2005). Assesment of Peer Relations: A Comparison of Peer Nomination and Rating Scale. *J. Hum. Ecol.*, 18(4): 271-273.
- Смиљанић, В. (1999). *Развојна психологија*. Београд: Центар за примењену психологију Друштва психолога Србије
- Спасеновић, В., (2003) Вршњачка прихваћеност/одбаченост и школско постигнуће. *Зборник Института за педагошка истраживања*, Број 35, Стр.267-288.

- Stattin i Magnusson, 1990). *Pubertal Maturation in Female Development*. Hillsdale (NJ), Erlbaum.
- Watkins, C. & Wagner P.(2000). *Improving school behaviour*. London: Paul Chapman Publishing.
- Wentzel, K. R. (2003). Sociometric status and adjustment in middle school: A longitudinal study. *Journal of Early Adolescence*, 23, 5-28.
- Wigfield, A., Eccles, J. S., & Rodriguez, D. (1998). The development of children's motivation in school contexts. *Review of Research in Education*, 23, 73-118.
- Zettergren, P. (2003). School adjustment in adolescence for previously rejected, average and popular children, *British Journal of Educational Psychology*, Vol. 73, 207-221

Aleksandar Gadžić, Aleksandar Milojević, Niš

ACADEMIC ACHIEVEMENT AND ADOLESCENT STATUS IN CLASS

Summary

The results of numerous studies at home and abroad indicate that there exists a positive relationship between academic achievement and sociometric status of secondary school students. The present study tries to investigate the existence of the relationship between academic achievement and sociometric status of secondary school students in the class. Participating students (277) completed a questionnaire with academic achievement measures and sociometric test which was used to determine sociometric status in the classroom. A comparison between boys' and girls' results was made. Pearson's linear correlation was used to check the coefficients of correlation between all variables. Pearson's linear correlation coefficients between examined variables were checked for boys and for girls separately. The results indicate that there is a relationship between academic achievement and sociometric status for the whole sample, but they imply the existence of differences in results for the subsample of the boys (N=98) and the girls (N=179).

Key Words: academic achievement, sociometric status, adolescents, socialization, development